

Erkki Liikanen, pääjohtaja, Suomen Pankki

Puhe Tammikuun kihlaus - seminaarissa, Jyväskylässä 17.1.2013

KANSANTALOUTEMME MENESTYSTEKIJÄT, UHAT JA MAHDOLLISUUDET

Meneillään olevan kriisin kuluessa olemme tottuneet siihen, että heikentynyt kilpailukyky, julkisen talouden kestävyysongelmat, vaisut kasvunäkymät ja työttömyyden kasvu kuvaavat Euroopan kriisimaita. Ulkoisen tasapainon ja kilpailukyvyn merkitystä on korostanut se tosiasia, että talousongelmat ovat vaikeimpia niissä euroalueen maissa, joiden vaihtotaseen alijäämät olivat suuria ennen finanssikriisin alkamista.

Suomi on pärjännyt hyvin, mutta kuva on heikentynyt

Suomi on viime vuosiin saakka pärjännyt suhteellisen hyvin, mutta kuva on heikentynyt merkittävästi. Ennen kriisiä globaali talouskehitys veti Suomen vientiä ja kotimainen kysyntä oli vahva. Suomen talous selvisi myös kohtuullisesti rajusta viennin romahduksesta kriisin alkuvuosina.

Lyhyen aikavälin kasvunäkymät ovat viime aikoina nopeasti heikentyneet ja pitkän aikavälin kasvunäkymät ovat vaisut suhteessa kriisiä edeltäneisiin vuosiin. Kansantalouden tilaa kuvaavat kilpailukyky, ulkoinen tasapaino, julkinen talous ja työllisyys ovat kaikki heikentyneet. Ne ovat tärkeitä hälytysmerkkejä. Sen olemme myöhemmin kriisiytyneiden maiden kokemuksista oppineet.

Menestyksemme puitteet määrää globaalitalous, mutta on omilla käsissämme kuinka pärjäämme näissä puitteissa

Suomi on integroitunut osa maailmataloutta. Edellisen vuosikymmenen vahva kehitys ja sen jälkeen heikentyneet näkymät heijastavat osaltaan globaalia talouskehitystä. Tästä huolimatta kotimaisten tekijöiden (julkinen talous, kilpailukyky, työn tarjonta) ja päätösten rooli on ratkaisevassa asemassa maamme suunnan määrittämisessä.

Merkittäviä toimenpiteitä tarvitaan nopeasti

Suomen vahvuudet ovat rapautumassa. Tilanteen korjaaminen edellyttää johdonmukaista toimintaa usean vuoden ajan. Odottaminen ja päätösten lykkääminen ei paranna tilannetta vaan lisää äkkijarrutuksen riskiä.

Kaksi haastetta yli muiden: Suomen kansantalouden kilpailukyky ja julkisen talouden vakaus

Järjestäjät ovat antaneet minulle aiheen: Suomen menestystekijät, uhkat ja mahdollisuudet. Keskityn tässä kahteen teemaan, jotka liittyvät kiinteästi toisiinsa: Yhtäältä Suomen kansantalouden kilpailukykyyn ja ulkoiseen tasapainoon, ja toisaalta julkisen talouden vakauttamiseen.

Miten parantaa kestäväällä tavalla talouden kasvuedellytyksiä ja julkisen talouden tilaa? Miten välttää suurimmat vaihtotaseen heikkenemiseen liittyvät riskit? Tässä ovat suurimmat kysymykset.

Työmarkkinoiden uudistuksilla on oleellinen merkitys

Vastauksia joudutaan hakemaan pitkälti työmarkkinoilta. Ensiksikin on välttämätöntä jatkaa uudistuksia, jotka vahvistavat talouden kasvualustaa ja julkisen talouden kestävyyttä. Työmarkkinoihin ja eläkejärjestelmään liittyvillä uudistuksilla on tässä oleellinen merkitys. Toiseksi suomalaisen tuotannon kansainvälinen kilpailukyky on elvytettävä. Siinä palkanmuodostuksen rooli on tärkeä.

Lykkäämällä toimenpiteitä äkkijarrutuksen riski kasvaa

Odottaminen ei tee tarvittavia korjausliikkeitä helpommaksi. Kun toimitaan ajoissa, vältetään äkkijarrutus.

[Kuva 2] Suomen kasvu on pysähtynyt ja näkymät heikentyneet

Suomi hyötyi maailmantalouden kasvusta...

[Kuva 3] Kriisiä edeltäneen vuosikymmenen aikana Suomi hyötyi maailmantalouden kasvusta. Tämä heijastui vahvana investointi- ja elektroniikkatuotteiden vientikysyntänä. Samaan aikaan kotimaista kysyntää tuki alhainen korkotaso ja suhteellisen nopea palkkakehitys.

Vakaata kehitystä rahaliiton aikana...

Suomen kansantalouden kehitys on rahaliiton aikana ollut vakaata kansainvälisessä vertailussa.. Talouskasvu oli ennen finanssikriisiä nopeampaa kuin euroalueella keskimäärin, mutta hitaampaa kuin vauhdikkaimmin kasvaneissa talouksissa.

Viime vuosikymmenellä – yleensä velkavivun avulla - nopeiten kasvaneet euroalueet talouden ajautuivatkin sitten ahdinkoon, jonka Suomi vältti. Suomen vienti supistui jyrkästi, mutta sen sijaan taloutta on tukenut viime vuosina kotitalouksien vahvana jatkunut kysyntä, jota ovat ruokkineet matala korkotaso ja kotitalouksien velkaantuminen.

Suomen talouden kehitys onkin viime vuosina ollut vahvasti kaksijakoista. Vientituotanto ei ole taantumien jälkeen kunnolla elpynyt. Suljetun sektorin tuotantoa ja työllisyyttä on tukenut kotitalouksien ja julkisyhteisön velkaantuminen.

Ennen kriisiä vienti, kotimainen kysyntä ja palkat kasvoivat nopeasti

Vaikka Suomen talouskehitys ei ennen finanssikriisiä ollut pahasti epätasapainoista, lievä talouden ylikuumeneminen koettiin juuri ennen kriisin alkamista. Sekä vienti että kotimainen kysyntä kasvoivat nopeasti ja varallisuushinnat nousivat. Palkkojen nousuvauhti ylitti selvästi euroalueen keskiarvon, mikä heikensi suomalaisen tuotannon kansainvälistä kustannuskilpailukykyä.

Finanssikriisi muutti tilannetta. Tuotantokuiluvarviot viittaavat tuotannon olevan pikemminkin potentiaalisen tasonsa ala- kuin yläpuolella. Toisaalta kehitys on ollut vahvasti kaksijakoista viennin heikkouden ja kotitalouksien

EUROJÄRJESTELMÄ
EUROSYSTEMET

**Kehitys on ollut
kaksijakoista**

kysynnän vahvuuden takia. Talouden kehityksessä on piirteitä, jotka eivät ole kestäviä, julkisyhteisöjen ja kotitalouksien alijäämät sekä tuotannon kasvun painottuminen yksipuolisesti kotimarkkinatoimialoille.

**Suomen talous on
taantumassa**

[Kuva 4] Talouden näkymät ovat viime kuukausina selvästi heikentyneet. Suomen talous on virallisesti taantumassa, sillä joulukuussa julkaistun neljännesvuositilinpäätöksen mukaan vuoden 2012 kolmannella neljänneksellä bruttokansantuote supistui edelleen. Vuonna 2011 Suomen talous kasvoi vielä 2,7 %, vaikka kasvu hidastui jo vuoden mittaan. Vuonna 2012 BKT:n kasvu viime vuoteen verrattuna on niukin naukin positiivinen, 0,3 %. Viennin kehitys on ollut heikkoa ja teollisuustuotannon kasvu on ollut pysähdyksissä jo kahden vuoden ajan. Yritysten suhdanneodotukset ovat edelleen synkentyneet viime kuukausina.

**Kotimarkkinoidenkin
kysyntä vaimentunut**

Taloukasvua jarruttaa myös kotimarkkinoiden kysynnän vaimeneminen. Rakentaminen on vähentynyt ja kotitalouksien kulutuksen kasvu on hidastunut. Myös työttömyys on kääntynyt kasvuun.

**Työttömyys ja
lomautukset kasvussa
viime kuukausina**

[Kuva 5] Heikko talouskehitys näkyy etenkin työttömien työnhakijoiden ja lomautuksien kasvuna viime kuukausina. Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilaston mukaan työttömiä työnhakijoita oli marraskuussa liki 27 000 henkeä enemmän kuin viime vuoden marraskuussa. Myös lomautukset lisääntyivät voimakkaasti edellisvuotisesta. Marraskuun lopussa oli lomautettuna liki 32 000 henkeä, mikä on noin 13 000 henkeä enemmän kuin vuotta aiemmin.

**Näkymät ovat heikot
pitkälle eteenpäin**

Vuonna 2013 Suomen taloukasvun ennustetaan olevan edelleen heikkoa, bruttokansantuote kasvaa vain 0,4 %. Vasta vuonna 2014 kasvu vauhdittuu 1,5 prosenttiin. Ennusteen mukaan bruttokansantuote ei saavuta taantumaa edeltänyttä huipputasoaan vielä vuonna 2014. Vuoden 2010 syksyllä Suomen Pankki ennusti että vuoden 2012 aikana BKT tavoittaa finanssikriisiä edeltäneen tason. Olimme tuolloin varovaisimpien ennustajien joukossa. Varovaisimmatkin olivat väärässä.

**Suomen taloukasvu on
ollut viime vuodet
kotimaisen kysynnän
varassa... sekin on
hiipunut**

Suomen taloukasvu on ollut viime vuodet kotimaisen kysynnän varassa. Viime vuonna myös kotimaisen kysynnän kasvu hiipui nopeasti. Vuonna 2013 kotimainen kysyntä on edelleen heikkoa ja vienti kasvaa vain vähän. Vuonna 2014 kansainvälisen talouden vedon odotetaan jälleen voimistuvan ja viennin kasvun vauhdittuvan. Viime vuonna sekä vienti että kotimainen kysyntä jäivät ennustettua vaimeammiksi. Vuosien 2012 ja 2013 ennusteita onkin heikennetty merkittävästi.

Suomen talouden vahvuuksiin on kuulunut vakaus, ennakoitavuus ja vastuullinen päätöksenteko. Näillä on osansa siinä, että maamme talouskehitys ja julkisen talouden tila ovat euroalueen keskiarvoa parempia.

Keväällä tehdyt päätökset olivat tärkeitä, mutta osoittautumassa riittämättömiksi

Keväällä tehtiinkin tärkeitä päätöksiä talouden vakauttamiseksi. Talouskehitys on kuitenkin jäämässä keväälläkin odotettua heikommaksi, ja se on huonontanut myös julkisen talouden näkymiä. Niiden valossa kevään päätökset eivät riitä. Samalla viennin ja ulkomaankaupan tasapainon näkymät ovat pysyneet heikkoina, ja kilpailukyky on heikkenevällä trendillä.

[Kuva 6] Ulkoinen tasapaino ja kilpailukyky

Suomen vaihtotase on kääntynyt alijäämäiseksi

[Kuva 7] Suomen viennin kehitys on viime vuosina ollut heikkoa, eikä merkkejä tilanteen nopeasta paranemisesta ole. Suomen ulkomaankaupan tase ja sen kautta vaihtotaseen ylijäämät ovat muuttuneet viime vuonna alijäämiksi lähes 20 vuotta kestäneen ylijäämien jakson jälkeen. Vientikehitystä ovat painaneet huonon kansainvälisen talouskasvun lisäksi Suomen elektroniikkateollisuuden ja paperiteollisuuden erityisongelmat.

Elektroniikka- ja paperiteollisuudessa erityisongelmia

Työkustannusten nousu on yksi ulkomaankaupan tasapainon ja kilpailukyvyn heikkenemisen taustalla olevista tekijöistä

[Kuva 8] Lisäksi monia muita maita nopeampi palkkojen nousu on kasvattanut Suomessa toteutettavan tuotannon kustannuksia. Työkustannukset kasvoivat muihin maihin nähden etenkin vuosien 2008 ja 2009 suurten palkankorotusten takia, eikä kilpailukyvyn menetystä ole kyetty kuromaan umpeen. Työkustannusten kasvu on yksi niistä tekijöistä, jotka ovat viime vuosina olleet Suomen viennin ja ulkomaankaupan tasapainon ja kilpailukyvyn heikkenemisen taustalla.

Ulkoisen tasapainon ja kilpailukyvyn merkitystä korostavat viime vuosien vaikeat talousongelmat niissä euroalueen maissa, joiden vaihtotaseen alijäämät olivat suuria ennen finanssikriisin alkamista.

Tehdasteollisuudella erityinen merkitys kilpailukyvyn ja ulkoisen tasapainon kannalta

Talouden ulkoisen tasapainon ja kilpailukyvyn kannalta tehdasteollisuudella on erityinen merkitys, sillä se edustaa talouden avointa sektoria (Suomessa tehdasteollisuuden osuus tavaroiden ja palvelusten koko viennistä on noin 80 %). Tehdasteollisuuden suhteellisen kannattavuuden perusteella suomalaisen tuotannon kansainvälinen kilpailukyky on heikentynyt rahaliiton aikana. Vaikka työkustannukset ovat nousseet Suomen tehdasteollisuudessa, ei nousu ole ollut poikkeuksellisen nopeaa. Heikentynyt kannattavuus näyttää olevan osaltaan seurausta myyntihintojen suhteellisen heikosta kehityksestä, raaka-aineiden hintojen noususta sekä tehdasteollisuuden käyttämien kotimaisten välituotteiden kallistumisesta.

**Ulkomaankaupan
vaihtosuhte on
heikentynyt tuntuvasti**

**Elektroniikka- ja
paperiteollisuudessa
erityisongelmia**

**Elektroniikka- ja
paperiteollisuudessa
heikko hintakehitys**

[Kuva 9] Tehdasteollisuuden tuotannon volyyymi on kasvanut rahaliiton aikana Suomessa enemmän kuin euroalueella keskimäärin, mutta tuotannon arvo on kasvanut vähemmän. Suomen tehdasteollisuudessa on 1990- ja 2000-luvuilla ollut kansainvälisesti poikkeuksellisen suuri paino kahdella toimialalla, joiden suhteellisten hintojen kehitys on ollut hyvin toisenlaista kuin muilla toimialoilla yleensä. Nämä toimialat ovat elektroniikkateollisuus ja paperiteollisuus. Niiden tuotteiden myyntihinnat ovat laskeneet suhteessa muihin toimialoihin. Ulkomaankaupan vaihtosuhte onkin heikentynyt tuntuvasti.

**Kun työkustannukset
suhteutetaan tuotannon
volyymin sijasta sen
arvoon, kilpailukyvn
kehitys näyttää
heikommalta**

Kun talouden avoimen sektorin kansainvälistä kilpailukykyä mitataan, kiinnitetään usein huomiota muutoksiin yksikkötyökustannuksissa eli siihen, kuinka paljon työkustannukset kasvavat suhteessa tuotannon volyyymiin.

Suomen tapauksessa tämä mittari antaa kuitenkin tilanteesta liian myönteisen kuvan, sillä maamme tehdasteollisuuden tuotteiden keskimääräinen hintakehitys on ollut huomattavasti heikompaa kuin kilpailijamaissa. Tuotannon arvo onkin pienentynyt suhteessa tuotannon määrään. Tuotannon määrän kasvu ei kuitenkaan lisää yritysten palkanmaksukykyä, ellei siihen liity myös tuotannon arvon kasvu. Kun työkustannukset suhteutetaan tuotannon määrän sijasta sen arvoon, kilpailukyvn kehitys näyttää heikommalta. Poikkeuksellinen hintakehitys on näkynyt myös ulkomaankaupan vaihtosuhteen heikkenemisenä eli tuontihinnat ovat nousseet suhteessa vientihintoihin.

**Palkkaratkaisujen
merkitys korostuu**

**Oleellista on, että
vientisektori määrittää
tason...**

**... myös suljetulla
sektorilla**

Tehdasteollisuudessa tuotannon arvonlisäys on edelleen noin viidenneksen pienempi kuin ennen kriisin alkua vuonna 2007. Tuotannon kannattavuus ja yritysten keskimääräinen palkanmaksukyky ovat heikentyneet. Samanaikaisesti palkkojen ja muiden kustannusten nousu on jatkunut. Avoimen sektorin työllisyyden ja ulkomaankaupan tasapainon kohentaminen edellyttävät, että tilanteen heikentyminen otetaan huomioon myös palkkaratkaisuissa.

**Suljetun sektorin
palkkakehitys vaikuttaa
suoraan avoimen sektorin
käyttämien kotimaisten
välituotepanosten
hintoihin ja sitä kautta
kilpailukykyyn**

[Kuva 10] Niin avoimen kuin suljetun sektorin palkkaratkaisuilla on vaikutus talouden kilpailukykyyn. Tehdasteollisuuden heikentyneeseen kannattavuuteen ja kilpailukykyyn on vaikuttanut myyntihintojen suhteellisen laskun ja raaka-aineiden hintojen nousun ohella tehdasteollisuuden käyttämien kotimaisten välituotteiden kallistuminen. Viimeksi mainittuun on osaltaan vaikuttanut suljetun sektorin työkustannusten suhteellisen nopea nousu. Suljetun sektorin palkkojen kansainvälisessä vertailussakin nopea nousu on lisännyt epätasapainoisen kehityksen ja kilpailukyvn menettämisen riskiä. Suljetun sektorin palkkakehitys vaikuttaa suoraan avoimen sektorin käyttämien kotimaisten välituotepanosten hintoihin ja sitä kautta kilpailukykyyn. Siten

palkkaratkaisujen merkitys myös suljetulla sektorilla korostuu. Oleellista on, että vientisektori määrittää sen tason, jonka puitteissa sopimusratkaisut myös muilla aloilla tehdään. Miten tämä käytännössä tapahtuu, siihen on olemassa eri vaihtoehtoja ja voi olla, että uusiakin ratkaisumalleja pitää kehittää.

[Kuva 11] Tehdasteollisuuden suhteellisen kannattavuuden heikkenemisen taustalla on useampi tekijä, joista palkkakehitys on yksi.

Kannattavuutta ovat heikentäneet myös elektroniikkateollisuuden ja paperiteollisuuden ongelmat, Suomen teollisuuden suuri energiaintensiivisyys sekä suljetun sektorin palkkojen nopea nousu. Samalla tehdasteollisuudessa ei ole eri toimialoilla koettu sellaisia uusia menestyksiä, jotka olisivat kumonneet elektroniikkateollisuuden ja paperiteollisuuden ongelmien vaikutukset.

Ulkoisen tasapainon merkittävä vahvistuminen edellyttää sellaisia talouspoliittisia toimenpiteitä joilla kilpailukykyä saadaan elvytettyä. Hintakilpailukyvyn ohella myös talouden reaalista kilpailukyvyistä on huolehdittava, ja on pyrittävä parantamaan talouspolitiikan kansantaloudelle yleisesti asettamia reunaehtoja.

[Kuva 12] Suomen julkisen talouden kestävyys vaatii uusia toimia

Hallituksen asettama tavoite ei toteudu ilman lisätoimia

Hallituksen asettama tavoite valtion velka-asteen taittamisesta kuluvan vaalikauden loppuun mennessä ei Suomen Pankin ennusteen mukaan toteudu ilman lisätoimia. Lisäksi valtiontalouden alijäämä supistuu tavoiteltua vähemmän. Vaalikauden lopulla alijäämän ennustetaan olevan 2 prosentin tuntumassa suhteessa bruttokansantuotteeseen, kun tavoite on 1 %. Samanaikaisesti kuntatalouden alijäämä kasvaa.

Yleisen taloustilanteen heikkeneminen on vienyt keväällä tehtyjen päätösten julkisen talouden kestävyysvajetta pienentävän vaikutuksen

[Kuva 13] Varsinkin vuoden 2020 jälkeen ikäsidonnaisten menojen lisääntyminen johtaa julkisen talouden alijäämän syvenemiseen uudelleen, ellei lisätoimiin ryhdytä ajoissa. Yleisen taloustilanteen heikkeneminen on vienyt keväällä tehtyjen päätösten julkisen talouden kestävyysvajetta pienentävän vaikutuksen.

Kestävyysvaje nyt 4 % BKT:sta

Suomen Pankin arvio kestävyysvajeesta on nyt 4 % suhteessa bruttokansantuotteeseen. Tämä on siis se menojen vähentämisen tai verotuksen kiristämisen tarve, jota julkisen velan vakauttaminen edellyttää, mikäli kestävyyttä parantavia rakenteellisia uudistuksia ei tehdä.

Viime kesänä kehyspäätöksen jälkeen Valtiovarainministeriö arvioi kestävyysvajeeksi 3½ %. Kun uusi syksyllä julkistettu väestöennuste

pienentää vajetta ½ %-yksikköä kesään verrattuna, on talousnäkymien heikkeneminen syventänyt vajetta 1 %-yksiköllä.

Julkisen talouden sopeuttaminen vaatii uusia päätöksiä

Taloussympäristön heikentyminen on kasvattanut Suomen julkiseen talouteen kohdistuvia haasteita. Valtion velkasuhteen taittamista koskeva tavoite ei täyty ilman uusia päätöksiä. Valtion ja kuntien talouden sopeuttamisen lykkääminen kasaisi vaikeuksia seuraavalle vuosikymmenelle, jolloin kestävyysvaje lisääntyy ikääntymisen vuoksi nopeasti. Mikäli toimenpiteitä menojen supistamiseksi tai työn tarjonnan lisäämiseksi ei tehdä ja 60 %:n velkakatosta pidetään kiinni, nousisi veroaste peräti 5 %-yksikköä seuraavalla vuosikymmenellä.

Julkisen talouden sopeuttaminen vaatii finanssipoliittisia ja rakenteellisia toimia

Julkisen talouden vakauttaminen on Suomen talouden suuri kansallinen haaste. Julkisen talouden saattaminen riittävän ylijäämäiseksi vaatii finanssipoliitikassa toimia koko kuluvan vuosikymmenen, sillä tarvittavat sopeutustoimet ovat hitaan talouskasvun oloihin nähden mittavia. Julkisen talouden kestävyysongelman saavuttaminen vaatii lisäksi rakenteellisia toimia.

Ilman työllisyysastetta kestäväällä tavalla nostavia politiikkatoimia Suomen talouden on vaikeaa tai mahdotonta selvittää väestön ikääntymisestä ilman vakavia ongelmia

Julkisen talouden kestävyysongelmaa voitaisiin oleellisesti helpottaa työn tarjontaa lisäävillä rakenneuudistuksilla. Ilman työllisyysastetta kestäväällä tavalla nostavia politiikkatoimia Suomen talouden on vaikeaa tai mahdotonta selvittää väestön ikääntymisestä ilman vakavia ongelmia. Finanssikriisin heikentämät kansainvälisen talouden näkymät ovat entisestään kasvattaneet haasteita.

Taloudessa tarvitaan siis työpanoksen lisäämistä työuran joka vaiheessa

Kun työllisyysastetta halutaan nostaa kestäväällä tavalla, puhutaan työn tarjontaa kasvattavista toimenpiteistä. Keskeisiä ovat työuria pidentävät toimenpiteet. Niitä voidaan toteuttaa sellaisilla rakenneuudistuksilla, jotka pidentävät työuria niiden alkupäässä, lisäävät työikäisten työn tarjonnan kannustavuutta, tai pidentävät työuraa sen loppupäästä. Taloudessa tarvitaan siis työpanoksen lisäämistä työuran joka vaiheessa. Se tasoittaisi myös hyvinvointivaltion turvaamisesta aiheutuvien kustannusten jakautumista eri ikäryhmien välillä.

Työikäisten työn tarjonnan kannustavuuteen voidaan vaikuttaa kaikissa työuran vaiheissa ja monin keinoin. Työttömyysturvajärjestelmä, osa-aikatyön mahdollisuudet, työtulojen rajavero-asteet sekä sosiaaliturvan ja verotuksen yhteensovittaminen tuloloukkujen välttämiseksi kuuluvat keskeisiin tekijöihin.

Yksi tapa kasvattaa työn tarjontaa on toteuttaa sellaisia rakenneuudistuksia, jotka pidentävät työuria niiden alkupäässä. Opiskeluajat ovat Suomessa OECD-maiden pisimpiin kuuluvia, joten niitä lyhentävät toimet (ml. korkeakoulujen sisäänpääsyjärjestelmien kehittäminen) kuuluvat potentiaalisesti suuriakin vaikutuksia omaaviin uudistuksiin.

Syrjäytyminen nuorella iällä jättää hyvin pitkäkestoisen vaikutuksen työmarkkinoille

[Kuva 14 ja 15] Nuorten kohdalla on viime aikoina puhuttu korkean nuorisotyöttömyyden ohella myös nuorten syrjäytymisestä. Syrjäytyminen nuorella iällä (ja ylipäänsä heikko kytkeytyminen työmarkkinoille) voi jättää hyvin pitkäkestoisen vaikutuksen niin työn tarjontaan, työllistymismahdollisuuksiin kuin tuottavuuteen. Nämä heijastuvat myös talouden potentiaalisen tuotannon tasoon ja siten hyvinvointiin. Julkisen talouden kannalta kustannukset nousevat menetettyjen verotulojen ja maksettujen sosiaaliturvamenojen myötä myös korkeiksi, joten nuorten valjastaminen työmarkkinoille on julkisen talouden sopeuttamisen kannalta tärkeä kysymys.

Syrjäytyneiden nuorten heikot työmarkkinanäkymät alkavat hahmottua jo paljon ennen mahdollista työmarkkinoille tuloa

Usein syrjäytyneiden nuorten heikot työmarkkinanäkymät alkavat hahmottua jo paljon ennen mahdollista työmarkkinoille tuloa. Syrjäytymisen estämiseksi tulisikin aikaisessa vaiheessa puuttua nuorten "kyydistä putoamiseen" varmistamalla peruskoulutuksen loppuunsaattaminen sekä kannustettava toiseen asteen koulutukseen. Tätä mm. OECD pitää minimivaatimuksena, jotta nuori onnistuu saamaan ja pitämään työpaikan, sekä oppimaan työpaikassaan.

Peruskoulutuksen loppuunsaattaminen sekä toisen asteen koulutus minimivaatimuksena, jotta nuori onnistuu saamaan ja pitämään työpaikan, sekä oppimaan työpaikassaan

Nuorten työmarkkina-aseman parantaminen on tärkeä tavoite, sillä nuorten työllisyyden kasvattaminen parantaa koko talouden työllisyysnäkymiä kauaksi tulevaisuuteen. Tärkeintä on pyrkiä estämään joidenkin yksilöiden kohdalla jo nuorena tapahtuva pysyvä syrjäytyminen työelämästä.

Nuorison yhteiskuntatakuu: Keskeistä on katkaista nuorten työttömyys heti alkuun

Nuorison yhteiskunta-takuun avulla pyritään puuttumaan kriisin aikana nousseeseen nuorisotyöttömyyteen ja parantamaan nuorten työmarkkina-asemaa. Keskeinen ulottuvuus tässä ohjelmassa on nuorten työttömyyden katkaiseminen heti alkuun, jotta riski syrjäytyä työmarkkinoilta voitaisiin välttää.

Monissa tutkimuksissa on havaittu työllistymistodennäköisyyden heikentyvän työttömyyden pitkittyessä. Näin kävi Suomessa 1990-laman yhteydessä. Erityisesti nuorissa ikäluokissa työmarkkinoiden pitkään jatkunut heikko tilanne johti pysyvään syrjäytymiseen työmarkkinoilta. Siksi työttömyyden pitkittymiseen etenkin nuorten kohdalla on syytä suhtautua vakavasti, sillä työttömyyden pitkittyminen lisää merkittävästi rakenteellisen työttömyyden kasvun riskiä.

Eräissä maissa, kuten Saksassa, on tehty myös palkkausjärjestelmän piirissä erityistoimenpiteitä heikossa työmarkkina-asemassa olevien (ml. nuoret) työllistämiseksi. Osittain niiden vuoksi nuorisotyöttömyyden taso on merkittävästi alentunut. Nuorisotyöttömyyden kielteiset seurauksen yksilölle ja yhteiskunnalle ovat niin suuret, ettei mitään kiveä saisi jättää

Työurien pidentäminen loppupäästä on tärkeä työllisyyttä kasvattavien rakenneuudistusten alue

kääntämättä nuorten tai muuten työmarkkinoiden marginaalissa olevien työllistymistä.

Työurien pidentämisellä loppupäästä on suuri potentiaali työvoiman tarjonnan ja työllisyyden lisäämiseksi. Suomessa 55–65 -vuotiaiden työllisyysaste on vähän korkeampi kuin euroalueella keskimäärin mutta selvästi matalampi kuin Pohjoismaissa keskimäärin sekä mm. Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Lisäksi efektiivinen eläkeikä on hieman matalampi kuin euroalueella keskimäärin. Näitä havaintoja selittänee omalta osaltaan se, että yli 55-vuotiaiden implisiittinen työn jatkamisen verotus on kansainvälisessä vertailussa kireää.

Keinoihin, joita on tarjottu työurien pidentämiseksi loppupäästä, kuuluvat mm. eläkeiän nostaminen, verotukseen ja eläkkeisiin liittyvien kannustimien muuttaminen muilla tavoin, työkyvyttömyyseläkkeelle pääsemisen vaikeuttaminen ja työttömyysputken poistaminen.

Työvoiman tarjonnan kannalta eläkeuudistukset yhdessä talouskasvun vahvistumisen ja väestön rakenteellisten muutosten kanssa ovat 2000-luvulla merkinneet tuntuva muutosta työvoiman tarjonnassa. Työuran pituuden mittarit osoittavat valtaosin työssä pysymisen nousseen 2000-luvun alkuvuosiin verrattuna. Voidaan laskea, että jos yli 55-vuotiaiden työvoimaosuus olisi pysynyt vuosien 2001–2004 tasolla, olisi vuonna 2011 työvoima yli 60 tuhatta henkeä toteutunutta pienempi.

Työurien piteneminen ei ole ollut riittävää julkisen talouden haasteiden kannalta, eikä suhteessa odotetun eliniän nousuun

Vaikka työssä jatkaminen on lisääntynyt, se ei ole ollut riittävää julkisen talouden haasteiden näkökulmasta. Työurien piteneminen ei myöskään ole ollut riittävää, kun sitä verrataan odotetun eliniän nousuun. Lisäksi on ilmeistä, että eläkeuudistuksen työuria pidentävä vaikutus aiheutuu trenditekijöiden ohella etupäässä työttömyyseläkeputken ikärajojen muutoksista. Työttömyyseläkeputken alarajaa on nostettu vuodesta 1997 lähtien 5 vuodella 58 vuoteen vuonna 2012. Osa-aikaeläkkeen ehtoja samoin kuin työkyvyttömyyseläkkeelle pääsyä on niin ikään kiristetty. Kansainvälisesti verrattuna Suomessa jäädään edelleen eläkkeelle nuorempina kuin muissa Pohjoismaissa, mutta jotakuinkin saman ikäisinä kuin Keski-Euroopassa keskimäärin.

Ilman merkittäviä rakenteellisia toimia, joista eläkeiän nosto on keskeinen, ei hyvinvointipalveluja voida nykymitassa tulevaisuudessa tarjota

Taluskriisin myötä paineet työssäoloajan pidentämiseksi ovat kasvaneet. Yleisesti ollaan yksimielisiä siitä, että ilman merkittäviä rakenteellisia toimia, joista eläkeiän nosto on keskeinen, ei hyvinvointipalveluja voida nykymitassa tulevaisuudessa tarjota. Myös kansainvälisesti verrattuna mahdollisuus jäädä 63-vuotiaana eläkkeelle on poikkeuksellisen alhainen ikä, kun otetaan huomioon jotakuinkin kaikissa EU-maissa tehdyt päätökset tulevasta eläkeiästä.

Eläkeiän nostaminen on tärkeä ikääntyvän talouden rakenteita korjaava toimenpide.

Väestön ikääntyminen asettaa haasteen joka edellyttää määrätietoista politiikkaa

Valtion ja kuntatalouden kannalta eläkeiän nostaminen on tärkeä ikääntyvän talouden rakenteita korjaava toimenpide. Se helpottaisi työvoiman saatavuutta yhä kiristyvillä hoiva- ja terveydenhoito-aloilla, mutta ennen kaikkea se lisäisi talouden kasvua pitkällä aikavälillä ja siten osaltaan helpottaisi julkisen talouden kestävyysongelmaa.

Julkisen talouden tasapainoa ja kokonaistuotannon kasvua heikentävät väestön ikääntymisen vaikutukset lisääntyvät vähitellen tällä ja seuraavalla vuosikymmenellä. Ne asettavat talouspolitiikalle haasteen, johon vastaaminen edellyttää määrätietoista politiikkaa sekä nykyiseltä hallitukselta että tulevilta hallituksilta.

Riittävät ja sitovat rakenteellisia toimia koskevat päätökset vahvistaisivat luottamusta julkistalouden vakauteen ja turvaisivat Suomen aseman euroalueen vahvimpien talouksien joukossa.

Yhteenveto

Näkymät ovat merkittävästi heikentyneet viime kuukausina

[Kuva 16] Suomen talouden näkymät ovat merkittävästi heikentyneet viime kuukausina. Talouskehitys on jäämässä vielä keväälläkin odotettua heikommaksi, ja se on huonontanut myös julkisen talouden näkymiä. Samalla viennin ja ulkomaankaupan tasapainon näkymät ovat pysyneet heikkoina, ja kilpailukyky on heikkenevällä trendillä.

Ulkoisen tasapainon ja kilpailukyvyn sekä julkisen talouden heikentyminen ovat tärkeitä hälytysmerkkejä

Suomen kansantalouden ulkoisen tasapainon ja kilpailukyvyn sekä julkisen talouden heikentyminen ovat tärkeitä hälytysmerkkejä Suomen vahvuuksien rapautumisesta. On välttämätöntä jatkaa rakenneuudistuksia, jotka parantavat talouden kasvumahdollisuuksia ja julkisen talouden kestävyyttä. Työmarkkinoihin liittyvillä uudistuksilla on tässä oleellinen merkitys. Lisäksi suomalaisen tuotannon kansainvälinen kilpailukyky on elvytettävä. Tässä palkanmuodostuksen rooli on tärkeä.

Kilpailukyvyn elvyttämisessä palkanmuodostuksen rooli on keskeinen

Suomalaisen tuotannon kansainvälisen kilpailukyvyn elvyttämisessä palkanmuodostuksen rooli on keskeinen. Avoimen sektorin työllisyyden ja ulkomaankaupan tasapainon kohentaminen edellyttävä, että tilanteen heikentyminen otetaan huomioon tulevissa palkkaratkaisuissa. Myös suljetun sektorin palkkakehitys vaikuttaa suoraan avoimen sektorin käyttämien kotimaisten välituotepanosten hintoihin ja sitä kautta kilpailukykyyn. Siten palkkaratkaisujen merkitys myös suljetulla sektorilla korostuu. Oleellista on, että vientisektori määrittää sen tason, jonka puitteissa sopimusratkaisut myös muilla aloilla tehdään. Miten tämä käytännössä tapahtuu, siihen on olemassa eri vaihtoehtoja ja uusiakin ratkaisumalleja voidaan joutua kehittämään.

Oleellista on, että vientisektori määrittää sen tason, jonka puitteissa sopimusratkaisut myös muilla aloilla tehdään

Julkisen talouden kestävyysongelmaa voitaisiin oleellisesti helpottaa työn tarjontaa lisäämällä

Keskeisiä ovat työuria pidentävät toimenpiteet

Julkisen talouden kestävyysongelmaa voitaisiin oleellisesti helpottaa työn tarjontaa lisäävillä rakenneuudistuksilla. Ilman työllisyysastetta kestäväällä tavalla nostavia politiikkatoimia Suomen talouden on vaikeaa tai mahdotonta selvittää väestön ikääntymisestä ilman vakavia ongelmia. Keskeisiä ovat työuria pidentävät toimenpiteet. Niitä voidaan toteuttaa sellaisilla rakenneuudistuksilla, jotka pidentävät työuria niiden alkupäässä, lisäävät työikäisten työn tarjonnan kannustavuutta, tai pidentävät työuraa sen loppupäästä. Taloudessa tarvitaan siis työpanoksen lisäämistä työuran joka vaiheessa. Se tasoittaisi myös hyvinvointivaltion turvaamisesta aiheutuvien kustannusten jakautumista eri ikäryhmien välillä.

Lykkäämällä toimenpiteitä äkkijarrutuksen riski kasvaa

Suunnan muuttaminen edellyttää merkittäviä toimenpiteitä usean vuoden ajan. Keväällä tehdyt päätökset olivat tärkeitä, mutta uuden taloustiedon perusteella ne ovat osoittautumassa riittämättömiksi. Odottaminen ei tee tarvittavia korjausliikkeitä helpommaksi, vaan lisää äkkijarrutuksen vaaraa.